

De interculturele gemeente

Jo van Dorp

Inleiding

Deze studie over de interculturele gemeente wil enerzijds vanuit praktische ervaring, anderzijds vanuit enkele theoretische kaders een bezinning vormen op het fenomeen dat in Nederlandse gemeenten steeds meer culturen zich presenteren. Deze studie wil daarin onderzoeken welke mogelijkheden dit biedt voor de christelijke gemeente. Daarbij kan zij ook niet voorbij gaan aan enkele valkuilen die hierin gelegen kunnen zijn.

Deze studie is geschreven vanuit een evangelisch / charismatische traditie waarin de schrijver binnen verschillende gemeenten ervaringen heeft opgedaan.

Dialogo of confrontatie

Binnen de interculturele gemeente speelt de vraag naar de wijze waarop men de boodschap van het Evangelie communiceert een zeer grote rol. Temeer daar velen uit andere culturen hun wortels hebben liggen in animistische, islamitische of bijv. hindoeïstische geloofsovertuigingen.

Vele christelijke kerken volgen daarin het dialoog-model, waarbij men op basis van gelijkwaardigheid met elkaar in gesprek treedt. Een van de grondleggers van dit model, Stanley Jones, was de insteller van de zgn ashrambijeenkomsten en de rondetafelgesprekken. Opmerkelijk is dat juist hij een van de mensen is die zo haarscherp de zwakte van het dialoog-model weet bloot te leggen. Vooral in zendingssituaties en in de grote steden hebben we te maken met een interculturele gemeente-setting. Hand. 17 beschrijft bijvoorbeeld hoe Paulus op de Areópagus in gesprek wil komen met de Grieken. Het lijkt er een klein beetje op dat hij de dialoog wil aangaan met de andere cultuur. Opmerkelijk is dat in dit gedeelte ook het resultaat verwoord wordt van deze strategie: "*Doch enige mannen sloten zich bij hem aan, en kwamen tot geloof,*". Even verderop in Hand. 18:8 wordt het resultaat van de manier van werken van Paulus in Corinthe uit de doeken gedaan: "en velen van de Corinthiërs, die hem hoorden, geloofden en lieten zich dopen. In 1 Cor 2: 1-5 wordt door Paulus uitgelegd wat zijn strategie was in Corinthe: "*Ook ben ik, toen ik tot u kwam, broeders, niet met schittering van woorden of wijsheid u het getuigenis komen brengen. Want ik had niet besloten iets te weten onder u, dan Jezus Christus en dien gekruisigd.*" Historisch onderzoek wees uit dat in korte tijd waarschijnlijk ruim 25.000 mensen tot bekering kwamen in Corinthe. Geen wonder dat Paulus ook enkele correcties aan moest brengen op hun levenswandel en de zaken rond de geestesgaven in het juiste perspectief moest plaatsen.

Dialogo of confrontatie maakt blijkbaar veel uit. De prediking van het Kruis van Jezus Christus maakt scheiding en confronteert. De effecten van de boodschap zouden dan wel eens een relatie kunnen hebben met de wijze waarop dit mensen confronteert. Uitkomsten van godsdienstsociologisch onderzoek wijzen ook uit dat de confronterende methode, misschien zelfs juist die met een hoge drempel, wel eens de hoogste zichtbare resultaten kan hebben.

Binnen de interculturele gemeente is ten aanzien van de inhoudelijke geloofswaarheden naar mijn overtuiging slechts de confronterende verkondiging de aangewezen weg. De boodschap van Jezus Christus en die gekruisigd is geen cultuurgegeven, maar een absolute en universele boodschap van redding, bevrijding, genezing en herstel. Elke concessie vanwege culturele aspecten, zal de essentie van de boodschap doen verbleken en haar op termijn krachteloos maken.

Geheel anders is de kwestie van niet religieuze culturele aspecten. Binnen de interculturele gemeente dient daar het grootst mogelijke respect voor opgebracht te worden. Het voorbeeld van Christus in Zijn kontakten met mensen uit andere culturen, of bijv. Paulus is duidelijk. Gemeenten met mensen afkomstig uit een islamitische achtergrond zullen bijvoorbeeld zeer zorgvuldig om moeten gaan met de bijbel. (Niet op de grond leggen, of daar achteloos mee omgaan bijv.).

Cultuurmodel

De bekende cultuurfilosoof van Peursen geeft een driedeling van de fasen waarin de mensheid zich ontwikkeld heeft. Hij geeft daarin aan:

- de mystieke fase
- de ontologische fase
- de functionele fase

De mystieke fase geeft aan dat de mens bepaald wordt door de hem omringende wereld van zichtbare en onzichtbare machten. De gemeente treedt dan op als bescherming van de gelovige tegen de dreiging van de kwade wereld. Belangrijke aspecten in een dergelijke gemeente zijn bevrijding en genezing. Gevaar is het magisch denken wat vaak de geestelijke leiders in een priesterrol duwt. Deze gemeenteleden moeten vaak nog een lange weg doormaken om te ontdekken dat een andere beleving niet noodzakerlijkerwijs verkeerd is.

De ontologische fase heeft betrekking op de mens die verklaringen zoekt en die richting wil geven aan de hem omringende wereld. De gemeente wordt door hen ervaren als een leerschool. Het accent zal liggen op een wat cognitieve prediking, waarbij de rol van de geestelijke leiders zich er op richt om de gemeente te dienen in hun totale levensstijl.

De functionele fase heeft betrekking op de mens die zelf kiest welke aspecten van het leven door hem gebruikt worden. In onze samenleving en in de kerken en gemeente zien we voornamelijk de functionele fase functioneren. Kreten als zou de kerk een supermarkt moeten zijn, met voor elk wat wils, geven ook die trend aan. De gemeente is dan een religieuze supermarkt, waar de rol van de voorganger die van ritualist is, die als een herinnering aan het oude beeld van de priester, de in een nieuw jasje gegoten rituelen uitvoert. Deze rituelen worden in overleg samengesteld en daarbij is de mens vooral zelf bepalend.

Binnen de interculturele gemeente dient men zich te realiseren dat mensen van alle drie de cultuurfasen zich onder de leden kunnen bevinden. Een rationele prediking, gericht op de intellectuele behoefte van de leden zal slechts voor een beperkt gedeelte een antwoord geven op de belangrijke levensvragen van de leden. Een prediking, waarin het wonder centraal staat, gelardeerd met een emotioneel betoog, waarin weinig doordachte zaken gesteld worden, zal de meer ontologische en functionele mens afschrikken. Een statige en perfect georganiseerde dienst, waarin precies gedaan wordt wat men verwacht en met stijl omgeven wordt, zal een persoon uit een magische levenssfeer niet beroeren. Het zal afschrikken en juist aversie oproepen omdat er geen beleven is van ruimte voor Gods Geest.

Communicatie

Binnen een interculturele gemeente is er het simpele gegeven dat taal, mimiek, en traditie verschillend zijn en ook anders beleefd worden. Alleen al het feit dat onze Godsbeleving het beste tot z'n recht komt wanneer we dit in onze eigen moedertaal kunnen verwoorden, is tekenend daarvoor. Het is een open deur om te stellen dat een afrikaanse of surinaamse medeburger expressiever reageert dan een Nederlander. Aanvaarding en onderkenning van die verschillen is anders. Het hanteren in de gemeentepraktijk nog weer iets anders.

Culturele patronen in de Gemeente

Cultuurbeeld Cultuuraspect	MYTHISCH (dat)	ONTOLOGISCH (wat)	FUNCTIONEEL (hoe)
Godsbeeld	God is ongrijpbaar groot.	God is Schepper en verklaring van ons bestaan	Persoonlijke existentiële ervaring
Mensbeeld	De mens bestaat in relatie tot het andere (geen identiteit)	De mens ontdekt zijn eigen identiteit	De mens is zelfbepalend en autonoom
Wereldbeeld	God en de demonen, beheersen de	God is betrokken bij de wereld en zorgt voor	De wereld bestaat in zichzelf en God door ons

	werkelijkheid	haar.	benoemen van Hem.
Gemeentebeeld	bescherming	identiteit	supermarkt met spirituele waren
Functie voorganger	priester / profeet	leraar / herder / evangelist	ritualist
Functie pastoraat	bevrijding vruchtbaarheid	verklaring zingeving	aanreiken succes-tips
Relatie met God door:	Het vervullen van rituele offers en gebeden.	Gebed en gehoorzaamheid.	Het in werking stellen van goddelijke principes
Zicht op geestelijke wereld	Geestelijke wereld en zichtbare wereld zijn één	Scheiding tussen geestelijke en stoffelijke zaken.	Er is een rationele zichtbare wereld en de onzichtbare wereld is irrationeel.
Geloofsoverdracht	Inwijdingsrituelen Verhalen / mythen / Symbolen	Kennisoverdracht Levensstijl wetenschap	Delen ervaringen Workshops Succesboeken
Levensstijl	uit angst volledig verbonden met geestelijke principes	God wordt betrokken in alle aspecten van het leven	geen directe relatie tussen dagelijks leven en geestelijk functioneren
Expressie	dans	liturgie	participatie
Functioneren geestesgaven	irrationeel en ingestorte genade	weinig zicht op geestesgaven, wel op de openbaring van het Woord	Geweldige ervaring, (vaak) zonder het Woord (als het maar werkt!)
Specifieke gevaren	Manipulatie sjamanisme / magie	wettiscisme nominalisme	syncretisme situatie-ethiek

Aandachtspunten in een dergelijke situatie zijn:

- meertalig pastoraat. (schuldbelijdenis in de eigen taal noemt de dingen bij hun naam! In een andere taal zal dit "vreemd" blijven aan de persoon);
- vertolkinstallatie (koptelefoons + gekwalificeerde native speakers / in samenkomst zelf aanwezig zijn);
- prediking niet statisch, maar er mag beweging zijn en dynamiek;
- geef (interculturele) humor een plaats in de prediking;
- spreek appelerend en communicerend met de zaal;
- verwacht emoties en respons uit de zaal, maar laat je er ook niet door mee voeren.

Leiderschap

Reeds vroeg onderkenden de discipelen de noodzaak van leiderschap waarin andere culturen een plaats hadden. Een voorbeeld zijn de grieken in de diakengroep zoals geformeerd in Hand. 9. Men koos ervoor deze groep binnen het leiderschap tot haar recht te laten komen. Intercultureel leiderschap is een keuze, waar niet elke gemeente consequent in is. Immers in Christus is noch Jood noch Griek. Dit heeft grote gevolgen, omdat we daarmee accepteren dat andere culturen ingang krijgen in wat wij beschouwen als "onze" gemeente. Een belangrijk gevolg van multi-cultureel leiderschap is het effect op de besluitvormingsprocedures. Onderzoek toont aan dat besluitvormingsprocedures in culturen verschillend verlopen. Waar de westerse cultuur vaak sterk taakgericht functioneert, zal een oosterse cultuur vaak meer procesgericht zijn.

Een belangrijk aspect vormt juist in leiderschap het accent op culturele suprematie. In landen met een verscheidenheid aan culturen ontstaat altijd een hiërarchie van culturen. Dat heeft te maken met de vermogenspositie en de arbeidsinzet. Heel vaak blijkt de onbewuste regel te zijn, hoe blanker hoe hoger

in de hiërarchie en hoe zwarter hoe lager. Daar is in de bijbel echter geen enkele ruimte voor en elke cultuur dient zich dan ook dienstbaar ten opzichte van de andere op te stellen. Wel is een probleem dat soms voor de ene cultuur op onzichtbare wijze de onderlinge culturele suprematie aanwezig blijkt te zijn, tussen aan elkaar gerelateerde ethnische groepen, met daar aan ook nog eens gekoppeld het probleem van het beleven van verwerping, wat soms eeuwenlange historische achtergronden heeft. Daardoor escaleren cultureel bepaalde conflicten vaak ook extreem! We hoeven alleen maar de ethnische tegenstellingen ons voor te stellen tussen Javanen, Indianen, Boslandcreolen, Stadscreolen, Mestiezen, Hindoestanen, Chinezen, Portugezen, Joden en Hollanders in bijv. de Surinaamse context.

Pastoraat

Pastoraat in de interculturele gemeente is niet eenduidig en werkt alleen maar wanneer men accepteert dat men op verschillende manieren moet werken. Dat betekent dat men inzicht dient te hebben in uitgangspunten voor de benadering van de verschillende culturen. Het ene model zal in de ene cultuur wel werken, maar in de andere niet! Dat is geen probleem van het gemeentelid, maar van de gemeenteleider.

Het begint al op het gebied van de gesprekken. Een westerse benadering is over het algemeen directief en schept duidelijkheid. Maar veel andere culturen beleven dit als brutaal en onfatsoenlijk. Zij kiezen voor een non-directieve manier van benaderen en helpen iemand zelf keuzes te maken. In de westerse benadering is er het gevaar van intimidatie, in de meer oosterse benadering die van manipulatie.

Een tweede terrein is dat de oosterse culturen vooral gebaseerd lijken te zijn op het concept van eer en oneer. Het westerse cultuurmodel is daar en tegen weer meer gebaseerd op het schuld en boete motief. Waar voor de een het belangrijk is dat zijn eer hersteld wordt, is voor de ander belangrijk dat een schuld verzoend wordt. Waar de ander genoegdoening vindt in eerherstel, krijgt een Europeaan genoegdoening uit boete. Dit heeft immense gevolgen voor pastoraat en de overdracht van de bijbelse principes rond verzoening en zonde.

Verschillen rondom normen en waarden variëren in diverse culturen. We zien dit bijvoorbeeld heel sterk in de waardering van ouderen, maar ook t.a.v. de positie van de vrouw, de plaats van kinderen en de omgang met gezag en verantwoordelijkheid.

Een belangrijk element, waar in Nederland te weinig inzicht over bestaat is de geestenwereld die voor veel andere culturen, zeker die vanuit een magisch cultuurbeeld leven, zeer reëel is. De betekenis van vloek, de werking van demonen en de gevolgen daarvan in ziekte, sterfgevallen en (veelal) onverklaarbare gebeurtenissen is daarmee verbonden.

Zonder elk probleem demonisch te duiden, is ook vanuit de beleving van de niet-westerling er voldoende gelegenheid om de problematiek van demonie en vervloeking aan de orde te stellen. Het kost dan ook als regel weinig moeite om hier concreet en specifiek voor te bidden. Belangrijk is wel dat dit gevolgd wordt door goed onderwijs, waardoor ook gezien gaat worden dat het vrijblijven van de inwerking van de duisternis een verantwoordelijkheid is van de gelovige. Zo zal men ook moeten ontdekken dat verandering van gedrag bepalend is voor een christelijke levensstijl en niet dat men een zondige levenspraktijk kan combineren met het afkopen daarvan door het brengen van bijvoorbeeld (geld)offers.

Huwelijk

In een interculturele gemeente is het huwelijk een belangrijk pastoraal gegeven en de bron voor stabiliteit. Helaas is het ook de bron van veel problemen. Gemengde huwelijken kunnen een bron zijn van vele misverstanden. Het niet begrijpen van hoe men in een bepaalde cultuur met elkaar omgaat kan ook bron zijn van veel problemen in een gemeente.

Het westerse beeld van het gezin, man, vrouw en twee kinderen is zeer beperkt. De antilliaanse taal kent bijvoorbeeld het woord "gezin" niet eens. De rolverdeling man/vrouw, de positie van de kinderen, de taak van de oudste zoon, bij afwezigheid van de vader, de inzetbaarheid in het huishouden van kinderen etc. zijn maar enkele voorbeelden van op welke terreinen de problemen spelen.

Verschillende culturen hebben totaal andere opvattingen over huwelijkstrouw en huwelijkseer dan de

westerse. De Surinaamse bevolking kent bijv. nog steeds het verschijnsel van "binnenvrouw" en "buitenvrouw". In sommige situaties leidt dit zelfs tot bigamie.

Belangrijk is dat we dan over de positie van de vrouw en de positie van de man hebben nagedacht en als gemeente daar ook aan kunnen en durven werken. We zullen niet een westers model moeten leggen op deze gezinnen, maar hen het bijbelse model laten zien. Dat wij dan vanuit het westen dan ook nog het een en ander moeten leren is duidelijk.

De rol van kinderen is in sommige culturen beperkt tot strikte gehoorzaamheid aan de ouders. Hoewel dit voor de meisjes vaker geldt dan voor de jongens. De omgang met seksualiteit is ook vaak verschillend. De gevolgen die dit heeft binnen een "permissive society" zijn groot. We zullen dus ook als gemeente onze waarden en normen op het gebied van gehoorzaamheid en seksualiteit nooit aan de cultuur mogen ontleen, maar dit uitsluitend baseren op de bijbel. Dat betekent overigens dat we op een veel directere wijze over sommige zaken soms kunnen praten, maar daar ook wel eens de kanalen moeten gebruiken die in een cultuur "gepast" zijn.

Aandachtspunten met betrekking tot pastoraat in interculturele gemeenten zijn o.a.:

Gezinsrelaties voor de westerling, zijn voor andere culturen vaak familierelaties. Dat betekent dat we dit in een bredere context moeten kunnen plaatsen en vaak ook de tijd moeten nemen om het complexe geheel van relaties te onderscheiden.

Bijzondere aandacht vergt de positie van alleenstaande vrouwen. Een gemeente zal inzicht moeten krijgen in de situatie van alleenstaande (jonge) vrouwen, met kinderen, die soms gedwongen door sociaal-economische motieven weer opnieuw relaties moeten aangaan met een man. Een oudstenraad zal daar zorgvuldig mee moeten leren handelen. Antwoorden op vragen rondom hertrouwen na echtscheiding, eenzaamheid, opvoeding kinderen, bescherming, verhouding met de vader(s) van de (het) kind(eren) zijn niet eenvoudig te formuleren.

Tot slot is pastoraal belangrijk dat men consequent handelt ten aanzien van de zaken rond avondmaal en doop. Uitsluitingen vanwege levenswandel, of door onbegrip vanwege culturele aspecten, brengen schade teweeg, indien dit niet onder de tucht van Gods Woord en Geest gebeurt.

Opbouw samenkomsten

In een interculturele gemeente zal de vraag naar een "ieder heeft iets" samenkomst sterker zijn, omdat daarmee de grote verscheidenheid ook zichtbaar wordt en ook een belangrijke bijdrage vanuit elke culturele groep mogelijk wordt.

Door te kiezen voor lekepredikers, wordt het mogelijk dat elke culturele groep vanuit de eigen beleving gediend kan worden. Wanneer mensen komen uit andere culturen, c.q. landen is er ook de noodzaak van vertaalde sprekers. Dit geeft beperkingen aan de samenkomst, omdat boodschappen twee keer zo lang duren en ook door niet iedereen van de zelfde betekenis voorzien worden.

De oproep na de prediking zal in een interculturele verschillende reacties oproepen, omdat de boodschap ook verschillend overkomt.

Aandachtspunten zijn dat we fundamenteel moeten aanvaarden dat er ruimte is voor een stukje (on)organisatie in de samenkomst, want het tijdsbegrip is vloeiend van veel andere culturen en door onze westerse maatstaven daarop te leggen, ontstaat er een grote spanning voor mensen uit andere culturen. Want "waarom zou je stoppen als de Heer er is?", is dan de redenatie. Omgekeerd mag men dan ook vergen dat wanneer men niet zou mogen stoppen omdat Gods Geest er is, men er ook op tijd zou kunnen zijn, want waarom zou je iets missen?

Gemeenschap

Wat christenen van alle tijden en plaatsen verenigd in hun beleving is in ieder geval het lied en het woord van God. De viering van doop en avondmaal bindt ons ook samen. Dwars door alle verschillen heen, kan dat enorm samenbinden. Toch kan in een interculturele gemeente meer gedaan worden om het te bevorderen en te beschermen. Aandachtspunten zijn dan:

De maaltijdvieringen of agapè-maaltijden zijn een belangrijk hoogtepunt in een interculturele

gemeente. Het biedt allerlei openingen om in een herkenbare sfeer, er wordt samen gegeten, iets wat vele culturen gemeenschappelijk hebben, te spreken met elkaar en te ontdekken wat nuances, verschillen en totaal andere werelden zijn.

Het vermogen om raciale kliken te hanteren is een speciale deskundigheid die de werkers in een interculturele gemeente dienen te beheersen. Gekwetste eer, miskende inzet, gevoelens van verwerping, onbegrip en soms ook stemmingmakerij, kunnen voor veel onderlinge problemen zorgen.

Het principe van evenredigheid zorgt dat alle culturen gelijke aandacht en zorg krijgen. Daarom is ook oprechte aandacht, met behoud van de eigen identiteit van alle culturen (ook de Hollandse) van groot belang.

Echte gemeenschap ontstaat wanneer we ons zelf mogen zijn. We mogen anderen ruimte bieden en hoeven dan ons zelf niet te forceren, maar vanuit onze eigen cultuur, mogen we met respect en waardering kennis nemen van het unieke wat God in elk (ethnos) volk gelegd heeft.

Hoe ga je om met problemen

Onderstaand samenvattend tien adviezen hoe te anticiperen op problemen in de interculturele gemeente:

1. Wees je zelf;
2. Toon wezenlijke belangstelling voor de mens;
3. Verdiep je in de cultuur van gemeenteleden en leer er van;
4. Sta geen raciale klikvorming toe, we vormen een eenheid als gemeente;
5. Accepteer een (bijbelse) bandbreedte in cultureel bepaalde zaken, zoals opvoeding, kleding, eten, gebruiken etc.;
6. Geef ruimte aan een veelkleurige invulling van de gemeentesamenkomsten, maar laat de Geest (door het Woord) de norm zijn en niet de cultuur;
7. Werk aan leiders, afkomstig uit de verschillende culturen. Zorg bij elke cultuur ook een vertrouwensfiguur (geen "spion") te hebben;
8. Zorg dat oudere zusters jongere alleenstaande zusters helpen, na een echtscheiding of indien ze ongehuwd toch kinderen hebben;
9. Hanteer in pastoraal opzicht consequent eenvoudige en heldere normen rondom doop, avondmaal, echtscheiding en hertrouwen;
10. Onderzoek steeds Gods Woord, want dat zegt vaak iets anders dan onze (griekse) cultuur!

Literatuur

1. *Cultuur in stroomversnelling*, Prof. Dr. C.A. van Peursen, 1974, Elsevier, Amsterdam.
2. *Christus langs de Indische Heirweg*, Stanley Jones, 1941, Paris, Amsterdam
3. *Metamorfose, Intercultureel begeleiden van kerken in een niet-christelijke omgeving*, Drs. C.J. Haak, 2002, Boekencentrum Zoetermeer.